

נסח הזוהר

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת בהעלתך תשפ"א (שנה ד' גליון צט')

דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. [ח, ב]

לשון רש"י ממדרש אגדה - למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חידך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב.

ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב (דברים לג י) וישמו קטורה באפך, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלקינו.

ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלוואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנוכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה.

אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו.

ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל.

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו ו), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם.

והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם.

ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה ה' את משה. [ח, ג]

טעם ויעש כן אהרן - לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו. ואף על פי שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר (שמות כז כא) יערוך אותו אהרן ובניו, אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב. ואולי נרמז לו זה מפסוק (ויקרא כד ג) מחוץ לפרכת העדת יערוך אותו אהרן מערב עד בקר, כי בו בחר השם בימיו. ומפני זה אמר גם עתה "דבר אל אהרן בהעלותך", ולא אמר "דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם".

כתב ה"חתם סופר" הגם שהמצוה היא לאהרן ובניו, אבל הואיל ונפיק ממומיה הקב"ה "דבר אל אהרן", אף שהמשמעות היא אל כל הכהנים, יזרז אהרן נפשו כל ימיו, לקיים פשוטו של הדיבור האלוקי. ומוסיף החת"ס, ביום הראשון לעבודת המשכן מתו בניו של אהרן, ומדרך האבל שלא להדליק נרות, כנאמר במדרש איכה: "מלך בשר ודם אבל מכסה פנסים". ואף אמנם שנצטווה אהרן "מן המקדש לא יצא", שלא לחלל עבודתו ולעזובה מפני אבלו, מכל מקום הדלקת הנרות שלא הייתה מוטלת עליו בדווקא, שהרי הדלקה כשרה בזר, לא היה מחוייב להדליק ביום ההוא. עם כל זאת הדגישה התורה "ויעש כן אהרן - שלא שינה", היינו, שהדליק הנרות גם באותו יום, להראות שקיבל דין שמים באהבה.

ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך. [י לה]

עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה כתב כאן, כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קטז). לשון רש"י.

ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה, כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי בנסע הארץ. ולשון הגמרא שם: פורענות שניה - ויהי העם כמתאוונים (במדבר יא א), פורענות ראשונה - דכתוב: ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים (במדבר י לג), ואמר רבי חנינא: מלמד שסרו מאחרי ה'. וכתב הרב בפירושו שם: בתוך שלשת ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בהקב"ה. ואלו דברי תמה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוונים כתובה ראשונה ושל תאוה שנייה, ושתייהן סמוכות. אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן, רמז על הראשונה באמרו: מהר ה' (במדבר י לג) כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן, והפסיק וכתב את השנייה, ואחר כך חזר לראשונה. ואין בזה טעם או ריח.

אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה: שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו: שמא ירבה ויתן לנו מצות. וזהו: ויסעו מהר ה' (במדבר י לג) - שהיתה מחשבתם להסיע עצמם משם מפני שהוא הר ה', וזהו פורענות ראשונה. והפסיק שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו, ונמצאו מוחזקים בפורענות. וקרא החטא: פורענות, אף על פי שלא אירע להם ממנו פורענות, ושמה אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד.

הרמב"ן מבאר, כי למעשה יש כאן שלוש פורעניות זו אחר זו: הראשונה - ויסעו מהר ה', השנייה - ויהי העם כמתאוננים, ומייד אחריה השלישית - והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה. לכן הפסיקה התורה ביניהם, כדי שלא יהיו שלוש פורעניות סמוכות זו לזו, ויהיו מוחזקים לפורעניות. אך ביאור זה הוא רק לשיטת רשב"ג הסובר (יבמות סד): שבשלוש פעמים היו "חזקה", אבל לשיטת רבי, אף בשתי פעמים היו חזקה, לא תועיל הפסקה זו. לכן מוכרח רבי לסבור שפרשת "ויהי בנסוע" נאמרה לא לשם הפסקה בין הפורעניות, אלא כספר בפני עצמו. נמצא שרשב"ג ורבי בביאורם לפסוק זה, הולכים כל אחד לשיטתו בדיני "חזקה". [רבי יוסף זכריה שטרן זצ"ל, "זכר יהושף"]

כתב רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל בספרו "שם דרך": מכאן נראה כמה גדול ונפלא עומק הדין והמשקל במעשה ובמחשבה של גדולי העולם. כי נדרש מכלל ישראל אהבה כזו לתורה שגם כלפי המקום שבו ניתנה התורה, גם אם אין בו כבר כל קדושה ויעוד, צריכה היתה הפרידה להיות קשה עבורם מרוב חיבה ואהבה לתורה.

ואם לאחר קריעת הים וטביעת המצרים היה קשה לבני ישראל להיפרד מביזת רכב מצרים, כי היה חביב עליהם זהב המצרים, ולכן הוצרך משה "להסיעם בעל כרחם". לאידך גיסא, מצופה היה שיתקשרו בחביבות אל הר סיני, ובלבם המלא ברגשות אהבה למקום שקיבלו בו תורה ירגישו עצב הפרידה ויתקשו לנסוע מהר ה'. ולכן כשנסעו מהר ה' בשמחה, למרות שהנסיעה היתה במדרגתם המופלאה כי רק הרצון לקיים דבר ה' המצווה לנסוע עומד לנגד עיניהם, ועזבו מקום שאין בו כל קדושה, אך מכל מקום כשלא התלוותה לנסיעה מחשבת הרגשת צער פרידה ממקום בו נהיו לעם אלא נסעו בשמחה 'כתינוק הבורח מבית הספר' גילו בזה כי חסרה להם תחושת ההתקשרות למקום בו קיבלו תורה, והם 'כתינוק הבורח מבית הספר' שבריותו נובעת מכך שהמקום אינו אהוב עליו והוא מרגיש מובגל בו, ולכן איננו מתקשר לבית ספרו ורוצה לברוח ממנו פן יוסיפו עליו עול לימודים.

ואף על פי שאין זה אלא 'דגוד חטא', נחשב הדבר "פורענות" כשם ש"ויהי העם כמתאוננים" וקברות התאוה היו פורעניות, לפי שנמדדו ישראל בבחינת הדקדוק שמדקדק הקב"ה עם הצדיקים כחוט השערה. וכמו שביאר הרמב"ן בהמשך דבריו: "ושמה אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד" - שחטא זה הצטרף לפורענות שבעבורה לא נכנסו מיד לארץ ישראל, דבר ששינה את כל מהלך ההנהגה של כלל ישראל.

וְיְהִי הָעָם כְּמֵתְאֻנְנִים רַע בְּאֲזֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אָפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמִּחְנֶה. [יא א]

ואמר "כמתאוננים", כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים. והיה רע בעיני ה', שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתערערים על ענינם. ולכך אמר בשנייה (פסוק ד) וישבו ויבכו גם בני ישראל, כי היה חטאם הראשון להתרעם על חסרון הנאותיהם במדבר, וישבו עוד לעשות כענין ההוא, ולא לקחו מוסר על אש השם שבערה בם.

זְכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקְּשָׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים. [יא ה]

וטעם אשר נאכל במצרים חנם - לפי פשוטו, כי היו הדייגים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים שנאחזים במצודה ובמכמורות, והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת. והקשואים והאבטיחים והחציר והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד, כי היא כגן הירק, וכאשר היו חופרין להן בגנות ובכל עבודה בדה היה אוכלין מן הירקות. או שהיו שם ישראל עבדי המלך עושים מלאכתו, והיה מפרנס אותם בלחם צר ובמים לחץ, והיו נפוצים בעיר ונכנסין בגנות ובשדות והיו אוכלין מן הירקות ואין מכלים דבר כמנהג עבדי המלך, ונותנים להם על שפת היאור ממנת המלך דגים קטנים אשר אין להם דמים במצרים, כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות (א יא). וזאת תלונת בני ישראל, לא תלונת האספסוף. והנה היו מתאוננים על משה, וצועקים עליו "יתנה לנו בשר ונאכלה", כאשר יזכיר (בפסוק יג).

וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל מְרִים צְאוּ שְׁלֹשְׁתֶּכֶם אֶל אֶהֱל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתָּם. [יב ד]

אל משה ואל אהרן ואל מרים - הנה משה לא היה עמהם, אבל הנבואה באה לשלשתם כאחד. וטעם פתאום - שלא היו בעת ההיא נותנים לבם ומתכוונים לנבואה, ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר. כי פתאום על דעת המפרשים - דבר שלא עלה על לב, מגזרת פתי. ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים, כי משה רבינו ראוי לנבואה בכל עת, ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה, כמו שפרשו רבותינו (שבת פז) בטעם פרישתו מן האשה.

אבל אונקלוס אמר: בתכיף. והטעם: כי כאשר היו נדברים במשה, עוד הדבר בפייהם, נאמר להם: צאו שלשתכם, לא אחר להם כלל. ופתאום - ענין מהירות הוא. וכן: ואקב נהוה פתאום (איוב ה ג), אשר פתאום לפתע יבא שברה (ישעיהו ל יג), בפתע פתאום (במדבר ו ט) - כפולי הטעם להפלגה, כמו: כמעט קט (יחזקאל טז מז), הרבה מאד (בראשית טו א), וכן: במאד מאד (בראשית יז ב) וכיוצא בהם. ופתאים - הם הנמהרים ביותר, שאין להם עיון בדבר ולא עצה כלל, כמו: ועצת נפתלים נמהרה (איוב ה יג), וכן: פתע ישבר (משלי ו טו), ואם בפתע בלא איבה (במדבר לה כב) - בתכיף. והוא כמו פתי מלשון פתאום.

רבי לייב חסמן זצ"ל בספרו "אור יהל" כותב: גילה לנו הרמב"ן סוד גדול. אנו מפרשים "פתי" - מי שאין בו דעת. אך הרמב"ן מפרש כי "פתי" הוא אדם נמהר שאינו שוקל בדעתו ואינו מתבונן בעיון על כל דיבור או מעשה, בטרם יזכר או יעשה. מכאן למדנו לשני הצדדים: אם אדם מתבונן בדבריו או במעשיו, הרי הוא פיקח לכל דבר. אך אם אינו מתבונן, ולו גם יהיה החכם ביותר, הרי באותה שעה - פתי הוא!